

LOBKOWICZKÁ MAPOVÁ SBÍRKA – OTÁZKY PROVENIENCE

JAN SOBOTKA

Abstrakt: Příspěvek sleduje osudy Lobkowiczské mapové sbírky po začlenění do fondu VUK, potvrzuje její ne zcela jistou provenienci a nachází vazby mezi aktivitami příslušníků rodu a konkrétními exempláři.

Klíčová slova: Staré mapy, pražská lobkowiczká knihovna, šlechtické knihovny.

Součástí fondu Veřejné a universitní knihovny v Praze se po roce 1928 spolu s pražskou knihovnou hořinsko-mělnické větve roudnických Lobkowiczů stala též sbírka map a atlasů z období od poslední čtvrtiny 16. století do poslední čtvrtiny 19. století.¹ Mapy a plány zaznamenané v dochovaných inventářích mědirytin lobkowiczké provenience nelze vzhledem ke strohým údajům bezpečně ztotožnit s tituly nacházejícími se ve sledované sbírce.² Starší tištěné prameny týkající se Lobkowiczké knihovny nevěnovaly mapové sbírce žádnou pozornost³ a první informace poskytují teprve archivní materiály oddělení 62-Mapová sbírka z poválečného období, poté až J. Kašparová konstatuje neutěšený stav tohoto fondu na počátku 90. let 20. století.⁴

Dle datace exemplářů nesoucích na hřbetní straně pouzder či vazeb štítky nejcelistvější řady starých signatur lze předpokládat, že to byl nejspíše Martin Kohout, první lobkowiczký knihovník, činný v období 1790–1829,⁵ kdo pouzdra a svazky uspořádal a osignoval; po něm již zřejmě nikdo v signování nepokračoval. Když pak o více než 100 let později započalo zpracování pražské lobkowiczké knihovny ve VUK, byly mapy a část atlasů zcela odděleny od dalších fondů knihovny a uloženy nikoliv v oddělení 65-Lobkovická knihovna, ale v oddělení 62-Mapová sbírka.⁶ Zde ovšem nebyly zapsány do inventárního seznamu ani jakkoliv jinak zpracovány,⁷ což naznačuje, že od té doby po následujících nejméně 20 let byla sbírka ponechána samostatně – lze jen doufat, že jako nenarušený celek. Během okupace bylo oddělení 62 porůznu přesouváno, četné listy poškozeny a jiné ztraceny, lobkowiczká sbírka však zřejmě požívala ve víru těchto událostí jistých ohledů. Přesto však v ní byly v roce 1948 nalezeny exempláře jiné provenience, takže na její bezvýhradnou izolaci nelze zcela spoléhat.

1 KAŠPAROVÁ, J. Oddělení 65 – Pražská lobkowiczká knihovna. In: *Rukověť tištěných knihovnických fondů Národní knihovny České republiky od prvotisků do konce 19. století*. Ed. V. Faltyssová. Praha: Národní knihovna ČR, 2006, s.150.

2 Praha, NK ČR sign. XXIII A 21/1, 2. Snad jde o mapy zmiňované v souvislosti s ... v roce 1949. Srov.: KASÍK, S. – MAŠEK, P. – MŽYKOVÁ, M. *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*. České Budějovice: Bohumír Němec-Veduta, 2002.

3 HIRSCHING, F. K. G. *Versuch einer Beschreibung sehenwürdige Bibliotheken Teutschlands nach alphabetischer Ordnung der Örter*. Bd. 4. Erlangen“ Johann Jakob Palm, 1791, s.396–397; BEUTTEL VON LATTENBERG, F. V. Die fürstliche Lobkowitz'sche Fideicommiss-Bibliothek zu Prag. *Libussa* 12 (1853), Prag: Calve, 1853, s. 369–375; VOLF, J. *O starých českých sběratelích knih*. Praha: Spolek českých bibliofilů, 1937, s.19–24.

4 KAŠPAROVÁ, J. Pražská lobkovická knihovna jako součást fondu Státní knihovny ČSR. In: *Documenta Praagensia* 9/1, 1991. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 1992, s. 249.

5 BEUTTEL VON LATTENBERG, F. V. *Die fürstliche Lobkowitz'sche Fideicommiss-Bibliothek...*, s. 375.

6 Ojedinělá signatura korespondující s původním místním seznamem lobkowiczké knihovny, novější razítka „Lobkovická knihovna“ či kulatá dvojazyčná razítka NUK naznačují, že minimálně svazky sign. 62 A 260, 62 A 1433–1482, 62 A 3070 a 62 A 1120–1140 byly původně určeny do odd. 65.

7 NK ČR-ORST. Archiv mapové sbírky. *Inventární seznam map*, rkp. 2 svazky, uzavřen k 31.12.1947.

V prosinci 1948 bylo konstatováno, že přednostní zpracování není naléhavé, nicméně evidence výpůjček z poválečného období jasně dokládá její četné využívání - od listopadu 1946 byly půjčovány desítky lobkowiczských map i atlasů, zatím „sine signo“.⁸ Posloužily tehdy ke studiu například Ivanu Honlovi (1898–1984), Josefu Hůrskému (1915–1996), Karlu Chybovi (1918–1995), Karlu Kuchařovi (1906–1975) i Františku Roubíkovi (1890–1874) při práci na jeho soupisu map Českých zemí.

K řádnému zpracování, definitivně vymezujícímu rozsah sbírky, došlo až v roce 1952.⁹ Aktuárská adjunktka Aloisia Konopásková (1901–?), spravující oddělení map uvádí, že „signatura byla pro Lobkowickou knihovnu stanovena teprve dne 4. června 1952 na poradě pp. doc. dr. K. Kuchaře a dr. V. Čejchana“.¹⁰ Skutečnost, že toto v podstatě rutinní rozhodnutí učinili osobně vedoucí činitelé Státní sbírky mapové a Národní a univerzitní knihovny, potvrzuje, že navzdory povážlivě zdoluhavému postupu nebyl význam sbírky nikterak podeceňován.

Účast Karla Kuchaře při rozhodování i jeho pozdější dohled nad katalogizací souvisely se skutečností, že Národní knihovna měla odevzdat dnem 1. ledna 1952 státní majetek sestávající z map a plánů uložených dosud v Národní knihovně do správy Státní sbírky mapové.¹¹ Ředitel Václav Čejchan (1904–1973) ovšem již 8. prosince 1951 tento záměr důrazně odmítl jako „nedomyšlený čistě byrokraticko administrativní přesun“, s odkazem na neblahé zkušenosti se sbírkou grafik.¹²

Osud lobkowiczské sbírky v NK však nebyl v dalším období příliš radostný: celé oddělení 62-Mapová sbírka bylo de facto zrušeno, zůstalo po léta nedostupné a došlo k nežádoucímu smísení lobkowiczských map s mapami rozličného původu. K revizi dochovaných více než 1900 mapových listů a 32 svazků atlasů došlo až v roce 1998, v roce 2002 pak započala nová katalogizace a digitalizace sbírky; v současnosti jsou zdigitalizovány všechny samostatné mapové listy.¹³

Z uvedeného je zřejmé, že stejně jako u lobkowiczské knihovny samotné jsme i zde v otázce proveniencí bohužel začasť odkázáni pouze na důvěru ve spolehlivost těch, kdož tyto fondy v NUK signovali, a je proto na místě hledat ještě jiné doklady lobkowiczské proveniencí - jejich vyhledání bylo spolu s dalším průzkumem sbírky i jedním z cílů projektu *Výzkum knižní kultury raně novověkých Čech*.

U některých exemplářů nacházíme starší rukopisné číselné signatury, přičemž žádná z rýsojících se řad není úplná - za určující můžeme však považovat řadu na štítcích na hřbetní straně, tvořenou čísly 1–289, již dle A. Konopáskové neúplnou [1].¹⁴

Tyto signatury ovšem bez korespondujícího původního místního seznamu či katalogu (jaký se dochoval při lobkowiczské knihovně) stále ještě nejsou bezpečným dokladem proveniencí a část sbírky je navíc postrádá. Průzkum se proto zaměřil na další, jednoznačnější

8 Výpůjčky map 1954–1951 rkp. NK ČR-ORST. Archiv Mapové sbírky.

9 Zvolený způsob signování byl značně nestandardní: samostatně byly signovány nejen jednotlivé listy atlasů (jeden svazek až stovky signatur), ale též vložené mapy či veduty (jediná mědirytina s až desítkami signatur), výsledkem bylo 3 129 bibliografických jednotek.

10 NK ČR-ORST. Archiv mapové sbírky.

11 PFF UK. Archiv Mapové sbírky.

12 Archiv NK ČR. Fond NUK Praha (1916) 19-18-1960). Korespondence s MŠMT 1947–1955. Část sbírky byla skutečně do SSM převedena, dosud však nic nenasvědčuje tomu, že by šlo o lobkowiczské exempláře.

13 *Manuscriptorium* [online] [cit. 2015-08-30]. Dostupné z: <http://www.manuscriptorium.com/>; *MapSearch* [online] [cit. 2015-08-30]. Dostupné z: <http://www.chartae-antiquae.cz>.

14 NK ČR. Archiv mapové sbírky.

Obrázek č. 1: Staré signatury Lobkowiczské mapové sbírky, patrně z první třetiny 18. století.

provenienční znaky, ale současně i na doklady méně zřetelné, například na možné vazby mezi činnostmi či zájmy konkrétních příslušníků hořínsko-mělnické větve a jednotlivými exempláři sbírky, zejména rukopisnými.

RUKOPISNÉ MAPY A PLÁNY

Patrně nejstarší z rukopisných map je zobrazení operací během války o dědictví rakouské na soutoku Dunaje a Enže v letech 1741–1742 *THEATRE DE GUERE DE LA BASSE, ET DE LA HAUTE, AUTRICHE, ET PASAGE GLORIEUX DE LA RIVIERE D'ENNS FAIT PAR SON EXCELLENCE LE MARECHAL DE CAMP MONSIEUR LE COMTE DE KHEVENHILLER...* (lobk. sign. 37; nyní 62 A 246), které je svěbytnou kopií mapy Charlese de Feignet (1699–1771) *Pasage glorieux de la Riviere d'Enns fait par ... le Comte de Khevenhüller* (Wien, J. P. Kraus 1742), ryté Johannem Jakobem Lidlem (1696–1771).¹⁵ Autor kopie poručík Geyer zde dokreslením obléhání Lince rozšířil zobrazené území při pravém okraji a posunul tak i chronologickou hranici do ledna 1742. Připojil profil linecké reduty a využil zbylý prostor k rozšíření parerga o osobitou barevnou kresbu.

Zřejmě o něco mladší je anonymní rukopisná mapa *G[e]OGRAPHISCHE MAPPA Von dem Gantzen Königreich BÖHMEN Mit denen zwölff eingetheilten Kraissen und die Herrschafft Eger, Neü und Accurat eingetragen, und verfertiget.* (196; 62 A 49), která je v podstatě neumělou zvětšeninou Müllеровy přehledné mapy Čech vydané roku 1720. Do mapy – dle titulu a rejstříku původně politicko-správního charakteru – byla zřejmě dodatečně vnesena vojensko-historická tematika: zaznamenány jsou jak bitva na Bílé Hoře, tak bitvy války o dědictví rakouské i války sedmileté v severní části Čech, v Sasku a ve Slezsku (ve vztahu k dataci posledních zobrazených událostí bylo zakreslené krajské zřízení již neaktuální).

Jakkoliv obě tyto mapy zobrazují válečné konflikty – nikoliv však konkrétní střety – v nichž se angažovali Jan Jiří Kristián (1686–1755), operující v roce 1742 jižních Čechách, i bratři

¹⁵ Rytina je uložena v ÖNB pod sign. ALB Port 12b,22 a v MZK pod sign. Moll-0000.733, Feignetem signovaná kresba MZK sign. Moll-0000.732.

Karel Adam Felix (1719–1760) a Filip (1732–1760), kteří oba padli u Lehnice,¹⁶ svědčí spíše o obecnějším vojensko-historickém zájmu. Naopak další dvě mladší rukopisné mapy významného kartografa Františka Jakuba Jindřicha Kreibicha (1759–1833), zobrazující lobkowiczká panství na Mělnicku, jsou zcela jednoznačně spojeny s konkrétními aktivitami Antonína Isidora (1773–1819). Oběma těmto mapám byla již věnována bližší pozornost,¹⁷ proto zde jen velmi stručně: první z nich, *KARTE vom BEZIRKE des VIten LANDWEHRBATTAILLONS im BUNZLAUER KREISE in Compagnien und Pfarreyen eingetheilt* (188; 62 A 67) z roku 1809, obsahuje dedikaci Antonínu Isidorovi a souvisí s jeho působením v hodnosti velitele VI. boleslavského zeměbranceckého praporu. Podrobná mapa uvádí hranice odvodních okrsků a je nejspíše prvním takto podrobným kartografickým zobrazením členitého terénu Kokořínska vzniklým nezávisle na vojenském mapování.

Druhá z Kreibichových map, *CHARTE vom SÜDWESTLICHE THEILE des BUNZLAUER KREISES zur Übersicht der FÜRSTL. LOBKOWITZISCHEN HERRSCHAFT MELNIK und der incorporirten GÜTER BISCHITZ, SCHOPKA, SKUHROW und deren Umgebungen* (187; 62 A 68) z roku 1817 zobrazuje – poněkud podrobněji – víceméně totožné, jen mírně rozšířené území; barevně jsou vyznačena sídla, budovy i vinice k panství a zboží náležející.¹⁸

Ve sbírce se dochovaly také dvě mapy lobkowiczských panství ve středních a jižních Čechách: *Originale von der Tit. Baron Wimmerichen 15mal verkleinerten Herrschaft Roždialowitz* (1814) (62 A 63) a *Situations Plan der hochfürstlich Lobkowicischen Herrschaften Drhöwl, und Sedlic* (162; 62 A 65).

Rukopisný *Plan du Chateau et de l'enclos du Pavillon D'HEVERLÉ appartenant à S.A.S. Monseigneur le DUC D'ARENBERG Duc d'Arshot et de Croy & C.* (136; 62 A 148) zobrazuje zámecký parku v Heverlee u Lovaně, s vloženými vyobrazeními zámku, mlýna a dalších staveb, a patrně souvisí se sňatkem Marie-Ludmily (1798–1868) a Prospera Ludvíka vévody z Arenbergu (1785–1861) v roce 1819.¹⁹

Dosti strohá je *Uebersichts Karte des k.k. montanistischen Forstbezirkes der Provinz Salzburg* (62 A 239), patrně z 1. poloviny 19. století. Z téže doby pocházejí ovšem i rukopisné mapy z oblasti Haliče, které lze vcelku bezpečně spojit s osobou Augustina Longina Josefa (1797–1842), v období 1825–1832 nejprve vicepresidenta haličského zemského gubernia a později místodržícího, a to nejen *Strassen Karte von Galizien* (114; 62 A 127) z roku 1825, silniční mapu *StrassenKarte des Stryer Strassenbau Comissariats Bezirkes* (230; 62 A 521) či *Situations-Plan der Stadt Lemberg sammt den nächsten Umgebungen* (62 A 130) z téhož období, ale snad i poněkud pozdější *Uebersichtsplan Laengenprofils der projectirten Eisenbahn in Galizien* (62 A 128) z roku 1841.²⁰

16 KASÍK, S. – MAŠEK, P. – MŽYKOVÁ, M. *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*. České Budějovice: Bohumír Němec-Veduta, 2002, s. 43.

17 SOBOTKA, J. Kreibichovy rukopisné mapy jihozápadní části Boleslavského kraje z let 1809 a 1817. In: ADAMAITIS, Z. – PALÍČKOVÁ, T. (eds.). *Manu propria – Sborník příspěvků k životnímu jubileu PhDr. Aleny Richterové CSc.* Praha: Národní knihovna ČR, 2012, s. 199–218.

18 V této souvislosti připomeňme i spolupráci Lobkowiczů s astronomem M. A. Davidem. Srv. DAVID, M.A. *Ueber die geographische Lage der k. Stadt Melnik und den dortigen Weinbau*. Prag, Gottlieb Haase, 1814, 98 s., [1] příl.

19 KASÍK, S. – MAŠEK, P. – MŽYKOVÁ, M. *Lobkowiczové...*, s. 177.

20 KASÍK, S. – MAŠEK, P. – MŽYKOVÁ, M. *Lobkowiczové...*, s. 45–46.

PROVENIENČNÍ ZNAKY A ÚPRAVY TIŠTĚNÝCH MAP A PLÁNŮ

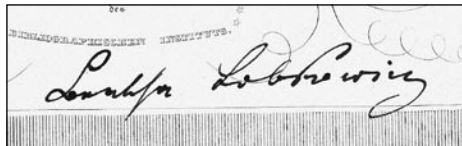
Na jednotlivých exemplářích ojediněle nacházíme razítko s lobkowiczským znakem (143; 62 A 310 a 29; 62 A 269) [2a], podpisy *Lobkowicz* (62 A 205, 62 A 277, 62 A 337) [2b], případně *Bertha Lobkowicz* (Anna Berta princezna ze Schwarzenbergu, 1807–1883) (62 A 659–749) [2c].

Obrázek č. 2a:
Vlastnické razítko
Lobkowiczů.

Obrázek č. 2b: Vlastnický přípisek „Lobkowicz“.

Obrázek č. 2c: Vlastnický přípisek Anny Berty.

Obrázek č. 3:
Ražba na hřbetě
adresáře Drážďan
z roku 1806.

Pozornost zaslouží plán Drážďan z roku 1809 s interfoliovaným adresářem z roku 1806 (229; 62 A 361), v němž nacházíme tužkou zaznamenané údaje o útratách s výpočty; na hřbetě adresáře je zlatě raženo „F.V.Lobkowitz“ [3]. Exemplář lze pravděpodobně uvést do souvislosti s působením Antonína Isidora ve funkci velitele města v daném období.²¹ Skupina rozličných map hydrografických pak nepochybně souvisí s jeho činností v České soukromé hydrotechnické společnosti.

Manželství Marie Ludmily opětovně připomene mapa arenberských lesů jižně od Lovaně *CARTE Topographique des Franches Forêts de MERDAEL MOLLENDael ET HEVERLEZ Appartenantes á Son Altesse Monseig.r Le Duc D'Arenberg Duc D'Arshot et de Croy 137; 62 A 181*) i plán proslulé barokní zahrady, vybudované v sedmáctém století při zámku Enghien jihozápadně od Bruselu, (62 A 96). Litografem tohoto plánu byl patrně Karel Senefelder, v Bruselu působící bratr vynálezce kamenotisku Aloise Senefeldera.

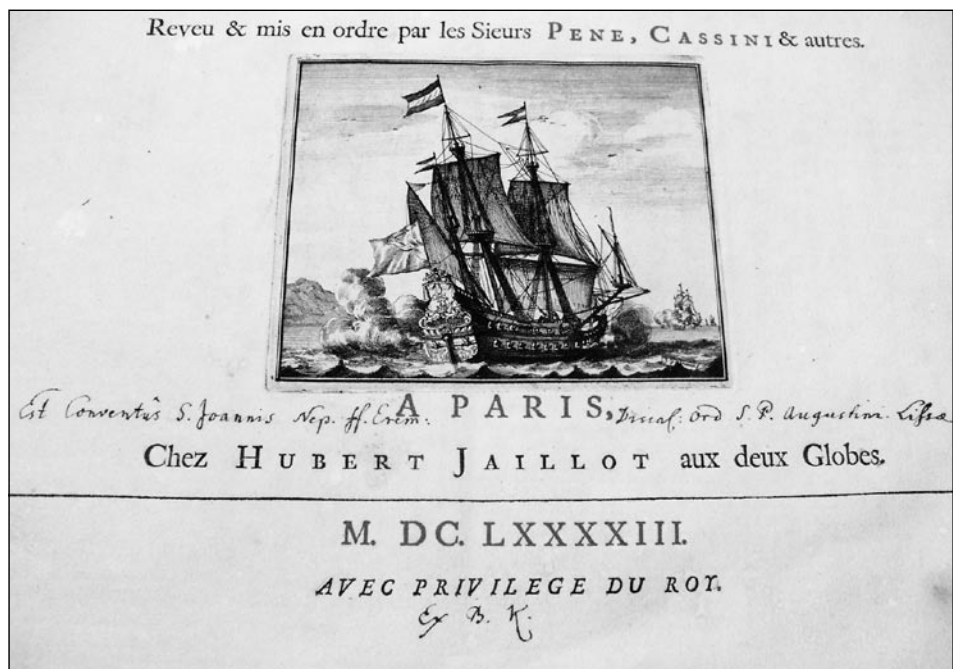
Z nečetných údajů o dřívějších majitelích jsou jednoznačně nejvýznamnější exlibris premonstrátů z Weissenau (62 A 1120–1145) a bosých augustiniánů z Lysé nad Labem (266; 62 A 2654–2700 a 62 A 2778–2994) [4], z dalších pak např. M. Nesselrode či J. Čertkov (169; sign. 62 A 402 resp. 62 A 207).²²

Ve sbírce je uloženo též několik map upravených majitelem: například laciná Franzova mapa Prácheňského kraje, doplněná rukopis-

ným klíčem k užitým značkám dokreslených hotových, rozestavených či projektovaných silničních staveb v oblasti jihočeských lobkowiczských panství Drhovle a Sedlice (62 A 72) nebo Müllerova přehledná mapa *REGNI BOHEMIÆ in duodecim Circulos divisæ cum Comitatu*

21 WURZBACH, C. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Fünfzehnter Theil. Wien: K.k. Hof- und Staatsdruckerei, 1866, s. 308.

22 Snad generálmajor Maximilian Friedrich von Nesselrode-Hugenpoet (1773–1851), velitel Augsbuurgu a Norimberku, a generálporučík Ivan Vasiljevič Čertkov, velitel preobraženského pluku osobní gardy.

Obrázek č. 4: rukopisné exlibris bosých augustiniánů z Lysé n./L.

Glacensi et Districtu Egerano CONSPECTUS GENERALIS (116; 62 A 58) s rukopisnými zásahy, provedenými v místech pečlivě odstraněné ryté kresby, včetně signatury rytce.²³ Autorem změn je dle přípisu pod mapovým rámem Jean Benjamin Fahlmer, inženýr a geograf Karla Egona z Fürstenbergu (1729–1787). Kvalitně kolorovaný exemplář je opatřen hedvábnou stužkou s měřítkem, upevněnou v místě Prahy a signovanou stejným autorem úprav. Vysloveně technického rázu – a ovšem bez významu v otázce provenience – je úprava mapy Flander z roku 1755 (134; 62 A 544): její nepřilíživě zřetelný tisk byl prakticky v plném rozsahu zvýrazněn rukopisnou kresbou.

Z map ve fondu Oddělení rukopisů a starých tisků do lobkowiczské sbírky nezařazených lze uvažovat o několika svitcích rukopisných map zachycujících tažení na Sicílii v roce 1720 a fortifikace v jižní i severní Itálii, opět připomínajících již zmíněné působení Jana Jiřího Kristiána; plán pevnosti Lipova východně od Aradu by mohl pak souviset s jeho účastí v bojích v Sedmíhradsku v roce 1739. Za součást sbírky naopak nelze zřejmě považovat mapy revírů Drahenice, Drhově, Hořín, Hostišovice, Obora u Sedlic, Rožďalovice či Úpor z přelomu 19. a 20. století.

²³ Změněny jsou krajské hranice podle reskriptu Marie Terezie z roku 1751. Nejčtenější změny jsou patrné v oblasti Slezska. Olomouc a okolí jsou dokresleny do úseku vysunutého mapového rámu. Přímo na rám je zakresleno město Hof a do titulové kartuše Brno s Rousínovem. Východně od Pasova je doplněn kresbou i reliéf a zalesnění, vně rámu připsáno označení světových stran.

LOBKOWICZ MAP COLLECTION

Summary: The paper describes a history of the Lobkowicz map collection after its incorporation into collections of the Public and University Library in Prague. Together with a complete list of all manuscript maps of the collection and a description of signed or modified printed maps and atlases it confirms their supposed Lobkowicz provenance, also finding connections between activities of the Hořín-Mělník branch of the family and concrete map titles.

Key words: Old maps, Prague Lobkowicz library, noble libraries.

PhDr. Jan Sobotka (*1959)

Vystudoval obor knihovnictví a vědecké informace na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze, od roku 1996 pracuje v Oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny ČR, kde se věnuje především starým mapám, zejména vojenské kartografii 18. století, mapám severních Čech a osobnosti F. J. J. Kreibicha.